

## ДОХОДИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ

©2023 КАНЄВА Т. В., КАРПЕНКО М. Ю.

УДК 336.14:352  
JEL Classification: H71; H77; Q01; O10

Канєва Т. В., Карпенко М. Ю.

### Доходи місцевих бюджетів як інструмент забезпечення соціально-економічного розвитку територій

Метою статті є розкриття та поглиблення теоретичних положень щодо сутності та ролі доходної частини місцевих бюджетів у забезпеченні соціально-економічного розвитку територій. Державна фінансова політика має орієнтуватись не лише на вирішення актуальних поточних проблем і завдань, а мати перспективний характер, що полягає у формуванні передумов для соціально-економічного розвитку. У статті концептуалізовано роль доходів місцевих бюджетів у забезпеченні соціально-економічного розвитку територіальних громад. Визначено основні функції місцевих бюджетів. Досліджено поняття сталого розвитку, сукупність індикаторів, які його характеризують. Розкрито теоретичні аспекти впливу доходної частини місцевих бюджетів на соціально-економічний розвиток. Визначено переваги бюджетної децентралізації, розглянуто показники бюджетної децентралізації у сфері доходів. Узагальнено положення щодо впливу децентралізації на соціально-економічний розвиток. Авторами застосовано системний підхід. Також використано діалектичний метод, методи синтезу й аналізу, порівняння і узагальнення. Обґрунтовано, що місцеві бюджети відіграють значущу роль у регулюванні соціально-економічних процесів, виконуючи розподільну та регулюючу функцію. Місцеві інституції мають мати у власному розпорядженні достатні фінансові ресурси для фінансування суспільних послуг і розвитку інфраструктури. Трансформація міжбюджетних відносин покликана підвищити фіскальну відповідальність та мотивацію акумулювати власні бюджетні доходи для покриття витрат. Визначено, що бюджетна децентралізація спрямована на покращання якості публічного управління та формування фінансово спроможних територіальних громад. Процеси децентралізації покликані підвищити якість публічного управління та сформувати фінансово спроможні територіальні громади, у яких базовий набір суспільних послуг буде максимально наближенням до споживача, а якість цих послуг буде відповідати встановленим критеріям.

**Ключові слова:** місцеві бюджети, доходи місцевих бюджетів, субсидіарність, бюджетна децентралізація, сталий розвиток, соціально-економічний розвиток.

**DOI:** <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2023-1-185-191>

**Табл.:** 1. **Формул.:** 2. **Бібл.:** 22.

**Канєва Тетяна Володимирівна** – доктор економічних наук, доцент, декан факультету фінансів та обліку, Державний торговельно-економічний університет / Київський національний торговельно-економічний університет (вул. Кіото, 19, Київ, 02156, Україна)

**E-mail:** [t.kaneva@knute.edu.ua](mailto:t.kaneva@knute.edu.ua)

**ORCID:** <https://orcid.org/0000-0002-3302-9593>

**Scopus Author ID:** <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210589884>

**Карпенко Максим Юрійович** – аспірант, кафедра фінансів, Державний торговельно-економічний університет / Київський національний торговельно-економічний університет (вул. Кіото, 19, Київ, 02156, Україна)

**E-mail:** [m.o.karpenko@knute.edu.ua](mailto:m.o.karpenko@knute.edu.ua)

**ORCID:** <https://orcid.org/0000-0003-2674-4799>

UDC 336.14:352  
JEL Classification: H71; H77; Q01; O10

### *Kaneva T. V., Karpenko M. Y. The Local Budgets' Revenues as an Instrument for Ensuring the Socioeconomic Development of Territories*

The purpose of the article is to disclose and deepen the theoretical provisions on the nature and role of the revenue side of local budgets in ensuring the socioeconomic development of territories. The State financial policy should be focused not only on solving urgent current problems and tasks, but also have a perspective character, which consists in creating the preconditions for socioeconomic development. The article conceptualizes the role of the local budgets' revenues in ensuring the socioeconomic development of territorial communities. The main functions of local budgets are defined. The concept of sustainable development and a totality of indicators that characterize it are studied. The theoretical aspects of the impact of local budget revenues on socioeconomic development are revealed. The advantages of budgetary decentralization are determined, the indicators of budgetary decentralization in the field of revenues are considered. The provisions on the impact of decentralization on socioeconomic development are generalized. The authors applied a system approach. They also used the dialectical method, methods of synthesis and analysis, comparison and generalization. It is substantiated that local budgets play a significant role in regulating socioeconomic processes, performing both distributive and regulatory functions. Local institutions should have sufficient financial resources at their disposal to finance public services and infrastructure development. The transformation of interbudgetary relations is intended to increase fiscal responsibility and motivation to accumulate own budget revenues to cover expenditures. It is defined that fiscal decentralization is aimed at improving the quality of public administration and the formation of financially viable territorial communities. The decentralization processes are intended to improve the quality of public administration and form

financially viable territorial communities in which the basic set of public services will be as close to the consumer as possible, and the quality of these services will meet the established criteria.

**Keywords:** local budgets, local budgets' revenues, subsidiarity, budgetary decentralization, sustainable development, socioeconomic development.

**Tabl.:** 1. **Formulae:** 2. **Bibl.:** 22.

**Kaneva Tetiana V.** – Doctor of Sciences (Economics), Associate Professor, Dean of the Faculty of Finance and Accounting, State University of Trade and Economics / Kyiv National University of Trade and Economics (19 Kioto Str., Kyiv, 02156, Ukraine)

**E-mail:** t.kaneva@knu.edu.ua

**ORCID:** <https://orcid.org/0000-0002-3302-9593>

**Scopus Author ID:** <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210589884>

**Karpenko Maksym Yu.** – Postgraduate Student, Department of Finance, State University of Trade and Economics / Kyiv National University of Trade and Economics (19 Kioto Str., Kyiv, 02156, Ukraine)

**E-mail:** m.o.karpenko@knu.edu.ua

**ORCID:** <https://orcid.org/0000-0003-2674-4799>

**Вступ.** Місцеві органи влади наділені повноваженнями, і, відповідно, на них покладені обов'язки створювати умови та всебічно сприяти економічному та соціальному розвитку територій. Найвагомими індикаторами ефективної політики у зазначеному контексті є зростання рівня зайнятості, підвищення рівня матеріального добробуту населення через збільшення рівня заробітних плат; зростання кількості підприємств і інвестицій в аналізованій територіальній громаді чи регіоні; покращання якості надання суспільних послуг, що фінансуються за рахунок бюджету; удосконалення показників демографічної структури і стійкості; розбудова транспортної і соціальної інфраструктури тощо. Хоча здебільшого податковий й інституційні важелі регулювання соціально-економічного розвитку перебувають у функціоналі державних органів влади, певну маневреність у цих питаннях зберігають і місцеві інституції. Останні є найбільш зацікавленими у створенні сприятливого середовища для розвитку відповідної адміністративно-територіальної одиниці. Основною мотивацією влади є: створення стабільної доходної бази місцевих бюджетів; представники влади є вихідцями з даної територіальної громади чи регіону та мають особисті інтереси у його процвітанні; розвиток території є індикатором результативності управлінської діяльності влади та можливістю для її переобрання.

Питання формування доходної частини місцевих бюджетів, особливості їх структури в умовах децентралізації розглядалися у працях вітчизняних науковців А. Буряченка та І. Філімошкіної, І. Конєвої, М. Кужелева та М. Плахотнюка, А. Нікітішина, В. Письменного [1–5]. Окремий фокус уваги вітчизняних і зарубіжних науковців зосереджено на питаннях децентралізації у сфері доходів, її ролі у забезпеченні соціально-економічного розвитку. Ці аспекти доволі ґрунтовно висвітлені у працях М. Пасічного, Т. Канєвої, А. Непиталюка та М. Рубана, Д. Сонга, Л. Генга та С. Фахада, О. Чигрина, Ю. Петрушенка, А. Височин і А. Воронцової, І. Ханіфа, І. Воллеса та П. Гаго-де-Сантоса [6–9]. Євроінтеграційний вибір держави та прагнення суспільства до імплементації європейських цінностей обумовлює подальші дослідження у напрямі удосконалення системи публічних фінансів, зміцнення фінансової спроможності місцевого самоврядування. Постає необхідність ідентифікації мож-

ливостей активізації соціально-економічного розвитку територій, концептуалізації ролі доходів місцевих бюджетів у цьому процесі.

**Мета** статті полягає у розкритті та поглибленні теоретичних положень щодо сутності та ролі доходної частини місцевих бюджетів у забезпеченні соціально-економічного розвитку територій.

**Результати.** Метою державної економічної політики є забезпечення стійкого економічного зростання та підвищення суспільного добробуту, що виражається у зростанні розмірів соціальних стандартів і гарантій, зниженні соціальної напруженості, розширенні доступу населення до базових суспільних послуг і благ, підвищенні якості надання останніх тощо. Бюджетна політика країни як складова економічної політики покликана реалізовувати вищезгадану мету та завдання, які визначаються владними інституціями, виходячи з макроекономічної та суспільно-політичної ситуації на певному етапі розвитку. Створивши інституційний каркас формування і реалізації бюджетної політики, вибудувавши ієрархічний рівень бюджетної системи під впливом ендогенних і екзогенних чинників держава впливає на економіку, детермінує пріоритети соціальної політики. Бюджетна система України складається з державного та місцевих бюджетів. Загальні принципи формування фінансових ресурсів місцевого самоврядування, закладені у Європейській хартії місцевого самоврядування, яка ратифікована Верховною Радою України у 1997 році. Важливу увагу сфокусовано на необхідності забезпечення місцевих інституцій адекватним обсягом і структурою доходів для виконання своїх функцій.

Бюджети місцевого самоврядування, обласні та районні бюджети виконують суттєву роль у регулюванні соціально-економічних процесів, адже основними функціями бюджетів є розподільна та регулююча. Розподіляючи частину створеного валового внутрішнього продукту (далі ВВП) через місцеві бюджети шляхом зарахування податкових і неподаткових надходжень до місцевих бюджетів, міжбюджетних трансфертів, відбувається фінансування видатків на здійснення управління, освіти, громадське здоров'я, інфраструктуру і економічну діяльність, громадський порядок, соціальний захист і соціальне забезпечення, та інші сфери. Базовим і необхідним компонентом виконання цієї

функції є формування фондів фінансових ресурсів, які є фундаментом діяльності місцевих інституцій. Здійснюючи закупівлі товарів чи фінансуючи виконання робіт, територіальні громади активізують попит, що, своєю чергою, призводить до стимулювання економічного зростання. Надаючи певні види соціальних виплат і допомог, підтримуючи соціальну інфраструктуру, здійснюється регулювання суспільного розвитку.

У часи доволі високої мобільності капіталу саме інституційна підтримка місцевої влади є важливою при виділенні земельних ділянок, створенні підприємницьких кластерів, підтримці та наданні доступу економічним суб'єктам до інфраструктури. Доцільним та актуальним є реалізація системної, послідовної та виваженої політики у сфері встановлення ставок і коригування бази оподаткування для місцевих податків і зборів.

Незважаючи на широку вживаність поняття «соціально-економічний розвиток територій» (територіальних громад/регіонів), в наукових і ділових колах присутня дискусія щодо його сутності та складових. О. Власюк, аналізуючи соціально-економічний розвиток регіонів, акцентує увагу переважно на економічних індикаторах – промисловому і сільськогосподарському виробництві, будівництві, обсягах роздрібною торгівлі, інвестиціях тощо [10]. Вважаємо, що такий підхід дещо обмежує сферу аналізованого поняття та має обов'язково включати соціальну компоненту. Адже економічний базис формує необхідні передумови для подальшого розвитку людського потенціалу, який неможливо повноцінно реалізувати без соціальної інфраструктури (освітньої, медичної, культурної та дозвілля), якісних і доступних суспільних послуг. Відсутність останніх впливатиме на рішення мешканців територіальних громад мігрувати в інші місця – як всередині країни, так і за кордон. Незадоволення потреб галузей соціальної сфери має деструктивний вплив на розвиток країни у середньо- та довгостроковій перспективі. Н. Булеца характеризує соціально-економічний розвиток регіонів через формування стабільної економіки та стимулювання підприємництва, що в кінцевому підсумку спрямоване на задоволення різноманітних суспільних потреб, збільшення рівня доходів та зменшення диспропорцій у доходах населення регіону. Окрему увагу автор приділяє питанням розвитку галузей освіти, медицини, культури та спорту, а також питанням благоустрою регіону [11].

Наукові школи заходу в своїх дослідженнях приділяють значну увагу поняттю сталого розвитку (*sustainable development*) міст, територій, регіонів, держави, на відміну від соціально-економічного розвитку. Д. Саха та Р. Патерсон у своєму дослідженні розглядають проблематику удосконалення дієвості політики місцевих органів влади щодо сприяння основним складовим сталого розвитку – економіці, середовищу та соціальній рівності [12]. В економічній площині дослідники виділяють два основних напрями, яким мають приділити увагу владні інституції – Розумного зростання (Smart growth) та стимулювання зайнятості. Політика формування сприятливого середовища включає у себе сукупність компонентів, зокрема заходи енергоефективності; політику зменшення рівня забрудненості; захист природного середовища; політику зонування сфер

діяльності у територіальній громаді.

Раціональне використання коштів місцевих бюджетів прискорюватиме прогрес держави щодо досягнення 17 Цілей сталого розвитку (*Sustainable Development Goals*), які були схвалені ООН у 2015 році. Зокрема, кошти бюджетів потенційно можуть бути залучені для досягнення таких цілей: 1. Подолання бідності; 3. Міцне здоров'я та добробут; 4. Якісна освіта; 5. Гендерна рівність; 6. Чиста вода та належні санітарні умови; 8. Гідна праця та економічне зростання; 9. Промисловість, інновації та інфраструктура; 10. Скорочення нерівності; 11. Сталий розвиток міст і громад; 12. Відповідальне споживання та виробництво. Місцеве самоврядування у тісній взаємодії з органами державної законодавчої і виконавчої влади мають послідовно і системно досягати індикативних показників, які характеризують вищезгадані цілі. Розподіливши сфери відповідальності згідно з завданнями у межах означених цілей, важливо забезпечити належну координацію владних інституцій. Принцип самостійності, на якому ґрунтується бюджетна система, передбачає закріплення за кожним з бюджетів відповідних доходів бюджетів та право самостійно визначати напрями використання коштів у межах чинного законодавства. Тому обсяг і структура доходів місцевих бюджетів суттєво впливають на виконання передбачених завдань. Водночас дієва взаємодія органів місцевого самоврядування та державної влади є важливими для реалізації масштабних структурних проектів на кшталт будівництва метрополітену, очисних споруд, новітніх індустріальних парків.

Актуально і доцільно, щоб місцеві бюджети мали власні надходження, ефективно використовували їх, покращуючи результативні індикатори у: а) економічній площині; б) соціальній площині; в) якості природного середовища. Колектив китайських науковців у складі Х. Джін, К. Кііань, Т. Чін, Х. Жанг запропонували універсальний показник оцінювання сталого розвитку, який враховує три сфери, наведені вище [13]. Загалом показник агрегує у собі 12 соціально-економічних індикаторів, які можливо зібрати, проаналізувати для країн з розвинутою чи трансформаційною економікою (табл. 1).

Ключовим у вимірюванні агрегованого індексу сталого розвитку є міжнародна статистична база для кожної країни. Всі 12 індикаторів присутні в базах даних міжнародних інституцій, таких як Світовий банк, ООН, Всесвітня організація охорони здоров'я, Міжнародна агенція енергетики. Цей підхід дозволяє порівнювати значення індексу для різних країн, аналізувати фактори зміни його значень у динаміці. Крім того, використання даних міжнародних інституцій підвищує довіру до наведених даних.

Саме на нижчому рівні бюджетної системи найлегше врахувати запити населення, забезпечити вищу результативність використання бюджетних коштів на цілі та заходи соціально-економічного спрямування. Ще Ч. Тібу обґрунтував, що надання суспільних послуг і благ за рахунок коштів місцевих бюджетів є економічно виправданим, адже місцеві інституції безпосередньо співпрацюють з мешканцями територіальної громади та знають їх реальні потреби [14]. Отже, можуть ранжувати їх та контролювати цільове фінансування здійснюваних бюджетних заходів і проектів.

## Індекс оцінювання сталого розвитку

Сфера вимірювання	Фактори	Індикатори
Економічний розвиток	Економічне зростання	Реальний ВВП на одну особу
	Рівень доходів	Індекс доходів населення
	Структура економіки	Структура зайнятості (частка зайнятості у сфері послуг у загальній структурі, %)
Соціальна сфера	Освіта	Кількість років навчання у школі
	Охорона здоров'я	Індекс очікуваної тривалості життя
	Питна вода	Частка населення, яке вживає очищену воду, %
	Санітарні умови	Частка населення, що використовує покращені санітарні умови, %
Природне середовище	Клімат	Емісія CO <sub>2</sub> на одну особу
	Якість повітря	PM <sub>2.5</sub>
	Ліси	Частка лісів, %
	Орна земля	Площа орної землі на 1 особу
	Енергія	Частка споживання відновлювальної енергії у загальному обсязі, %

Джерело: складено на основі [13]

Принцип субсидіарності, який закладений в основу побудови бюджетної системи, передбачає забезпечення наближеності суспільних благ і послуг, що фінансуються за рахунок коштів бюджету, до їх споживачів. З огляду на зазначене, місцеві інституції мають мати у власному розпорядженні достатні фінансові ресурси для фінансування таких послуг і підтримки інфраструктури. Розподіл владних функцій і повноважень детермінує необхідність формування стабільної ресурсної бази для ефективного досягнення цілей і реалізації завдань.

Водночас емпіричний досвід розвинутих країн свідчить, що немає універсального підходу щодо побудови системи міжбюджетних відносин із визначенням обсягів повноважень, відповідальності та обсягів фінансових ресурсів для владних інституцій. Крім того, не визначено «оптимальної» структури бюджетних доходів. Основними складовими доходної частини міжбюджетних відносин є податкові і неподаткові надходження, міжбюджетні трансферти, доходи від операцій з капіталом. У контексті надходжень місцевих бюджетів можливо розглядати і категорію позикових (боргових) ресурсів, які дозволяють владним інституціям на певний час замінити дефіцит доходів бюджетів для виконання поставлених завдань і функцій. Кожна фіскальна модель є відображенням суспільного компромісу щодо перерозподілу ресурсів через бюджету систему та впливу фіскальних інструментів на економічне зростання.

Архітектура бюджетного механізму в країні формується з урахуванням сукупності чинників – інституційних, політичних, економічних, географічних тощо. Державна фінансова політика має орієнтуватись не лише на вирішення актуальних поточних проблем і завдань, а мати перспективний характер, що полягає у формуванні передумов для сталого розвитку. З огляду на сказане, доходи місцевих бюджетів слід спрямовувати на фінансування пріоритет-

них заходів, які визначені уповноваженими інституціями у стратегічних документах розвитку територіальної громади чи регіону.

Можливість більш активного залучення мешканців територіальних громад до розробки основних векторів відповідного місцевого бюджету є проявом інституційного удосконалення бюджетного процесу та ознакою демократичного суспільства. Здійснюючи видатки з місцевих бюджетів на інфраструктуру, первинну медичну допомогу, дошкільну та середню освіту, програми духовного і фізичного розвитку органи місцевого самоврядування впливають на покращення якості людського капіталу, що є однією з найкращих інвестицій. Відповідно, місцеві бюджети мають бути наділені достатнім обсягом доходів для реалізації широкого спектра цілей і завдань соціально-економічного розвитку територій та виконання функціональних повноважень владними інституціями. Доходи за бюджетами мають бути закріплені таким чином, щоб забезпечувати ритмічне фінансування запланованих видатків. В. Письменний зазначає, що основними призначеннями місцевих бюджетів є забезпечення місцевої влади легітимними, достатніми, стабільними доходами, яких вона потребує для належного виконання своїх закріплених функцій [15, с. 22].

Асоціація міст України зауважує, що територіальні громади мають бути фінансово спроможними для виконання поставлених завдань, а це проявляється в можливості акумуляції достатнього обсягу власних фінансових ресурсів [16]. А. Буряченко та І. Філімошкіна акцентують увагу на тому, що фінансова спроможність територіальної громади передбачає достатність фінансових ресурсів для забезпечення належного рівня надання суспільних послуг її мешканцям та підтримки і розвитку житлово-комунального господарства [1]. Таким чином, перед територіальною громадою постає необхідність залучення відповідного обсягу бюджетних доходів з урахуванням потреби збалансованос-

ті бюджетних видатків. Своєю чергою, останні мають бути адекватними для фінансування програм соціального і економічного напрямку.

Основним завданням реформ міжбюджетних відносин у країнах Європи та Китаї, що проявилась у посиленні децентралізації, було залучення більшого обсягу доходів для територіальних громад та формування сприятливої політики для економічного зростання шляхом розбудови інфраструктури. Трансформація міжбюджетних відносин покликана на підвищення рівня фіскальної відповідальності та мотивації місцевих інституцій акумулювати власні бюджетні доходи для покриття витрат. Стимулююча концепція розширення бази оподаткування в такому контексті виглядає логічною та дієвою для територій зі значним економічним і фіскальним потенціалом. Однак для депресивних і недостатньо розвинутих територій такі перетворення міжбюджетних відносин є суттільним викликом для місцевих еліт, які звикли до постійних трансфертів з державного бюджету. Р. Бірд та Дж. Мартінез-Васкес акцентують увагу на тому, що надання більше податкових повноважень місцевим органам влади у певних випадках може позитивно вплинути на обсяг мобілізованих доходів [17]. Своєю чергою, за наявності прийнятної рівня управління додаткові бюджетні доходи матимуть відчутний ефект для економіки і соціальної сфери. Податкові надходження як важлива складова доходної частини місцевих бюджетів забезпечують стійкий взаємозв'язок між платником податків (який зареєстрований чи проживає у територіальній громаді) та суспільними послугами і благами, які надаються йому чи членам його домогосподарства.

О.-Х. Федстад систематизував положення щодо посилення взаємозв'язку між податками та соціально-економічним розвитком. По-перше, в країнах, що розвиваються, існує потреба у збільшенні бюджетних доходів для фінансування соціальних програм та інфраструктурних потреб. По-друге, модель податкових відносин у країні має бути вибудованою у контексті зростання фіскальної ефективності, сприяння економічному зростанню та забезпечення соціальної справедливості. По-третє, зниження кількості податкових пільг і розширення бази оподаткування знижує корупційні ризики та можливості уникнення від оподаткування. По-четверте, удосконалення фіскальної політики має позитивний ефект для покращення якості державного управління і місцевого самоврядування [18].

Бюджетна децентралізація є складним і багатограним явищем, що охоплює політичний, адміністративний та фіскальний аспекти взаємодії різних рівнів влади. В. Оутс обґрунтував, що найбільшими перевагами децентралізації є зростання ефективності публічного управління та сприяння економічному розвитку [19]. До того ж недоліки й упущення директивного централізованого планування у постсоціалістичних країнах обумовили актуальність переходу до децентралізованої моделі управління, у тому числі в частині державного бюджетного менеджменту. Основними детермінантами децентралізації прийнято вважати географічне розташування; населення; рівень економічного розвитку; неоднорідність суспільних запитів в розрізі різних регіонів; інституційні фактори. Прийнято розглядати два основних типи децентралізації – децентра-

лізація у сфері доходів, та децентралізація у сфері видатків. Оцінити рівень бюджетної децентралізації у сфері доходів можна за допомогою декількох показників. Перший з них характеризує співвідношення власних доходів місцевих бюджетів та доходів зведеного (консолідованого) бюджету, з використанням формули його можна представити таким чином:

$$D_{OR} = \frac{R_{lb} - Cr}{R_{cb}}, \quad (1)$$

де  $D_{OR}$  – децентралізація у сфері «власних доходів»;  
 $R_{lb}$  – доходи місцевих бюджетів;  
 $Cr$  – трансферти з державного бюджету;  
 $R_{cb}$  – доходи зведеного консолідованого бюджету.

Проте власні доходи місцевих бюджетів містять у собі категорію податкових надходжень, які не контролюються та не визначаються місцевими органами влади. Передбачається, що автономія доходів бюджету має враховувати лише ті види податків, базу і ставки яких можуть регулювати місцеві інституції. Таким чином, показник децентралізації у сфері автономії власних доходів має такий вигляд:

$$D_{AOR} = \frac{Tr_{r+b} + Ntr + Cr}{R_{cb}}, \quad (2)$$

де  $D_{AOR}$  – децентралізація у сфері «автономних власних доходів»;

$Tr_{r+b}$  – надходження податків, ставку / базу яких можуть регулювати місцеві органи влади;

$Ntr$  – неподаткові надходження місцевих бюджетів;

$Cr$  – доходи місцевих бюджетів від операцій з капіталом.

У науковому середовищі присутні різні думки та твердження щодо впливу «доходної» децентралізації на економічний і соціальний розвиток. Одні з них наголошують на доцільності збільшення загального рівня власних доходів і окремо акцентують увагу на тому, що розщеплення надходжень податків між різними бюджетами є найбільш ефективним інструментом впливу фіскальної децентралізації на економічний розвиток [8]. Колектив авторів у складі І. Ханіфа, І. Воллеса та П. Гаго-де-Сантоса, дослідивши 15 країн, що розвиваються та мають федеративний устрій, визначили, що децентралізація у сфері власних доходів сприяє економічному зростанню [9]. Позитивний вплив децентралізації у сфері доходів і фіскальної автономії на економічне зростання в країнах ОЕСР виявили Н. Геммелл, Р. Кнеллер та І. Санц [20]. А. Філіппеті та А. Саччі провели ґрунтовне емпіричне дослідження та визначили, що для позитивного впливу інструментів децентралізації на економічне зростання необхідно мати розвинуті інститути [21]. Згідно з результатами дослідження, майнове оподаткування є одним з найбільш сприятливих для економічного розвитку форм оподаткування, до того ж нерухомість та земля є іммобільними базами оподаткування, що ускладнює зміну локацій платника податків.

Водночас інша група науковців більш стримані щодо впливу «доходної» децентралізації на соціально-економічний розвиток. Зокрема, Дж. Торнтон зазначає, що децентралізація, яка забезпечена шляхом розщеплення по-

даткових надходжень, базу і ставку яких повністю контролює уряд, не демонструє жодного позитивного впливу на економічне зростання [22]. В одному з досліджень автори дійшли висновків, що децентралізація у сфері доходів має негативний ефект для скорочення рівня бідності [7]. Враховуючи, що подолання бідності визначена як перша ціль серед 17 Цілей сталого розвитку, надмірний рівень податкової децентралізації може йти в розріз декларованим цілям розвитку територій. Колектив вітчизняних науковців встановили, що вплив «доходної» децентралізації на економічний розвиток 27 європейських країн за період 1992–2017 рр. не є статистично значущим [6]. Виходячи з вищевикладеного можна констатувати, що питання встановлення впливу доходної бюджетної децентралізації на економічне зростання залишається відкритим, враховуючи контрверсійність отриманих емпіричних результатів.

Адаптуючись до нових соціально-економічних умов, потрібно фокусувати свою увагу на підвищенні фінансової ефективності. Це поняття нерозривно пов'язане з питаннями довіри населення до владних інституцій та фінансової політики, яку вони провадять, і з тінювою економікою. До вагомих причин існування тінювого сегмента, окрім податкових факторів, відносять незадоволеність населення якістю публічного управління та суспільних послуг. Процеси децентралізації покликані підвищити якість публічного управління та сформувати фінансово спроможні територіальні громади, в яких базовий набір суспільних послуг буде максимально наближеним до споживача, а якість цих послуг буде відповідати встановленим критеріям. На місцевому рівні найлегше продемонструвати причинно-наслідковий взаємозв'язок «бюджетних доходів і видатків», аргументувати тезу, що в сучасних реаліях податки – це плата за цивілізоване суспільство.

Інституційним обмеженням повної фінансової автономії місцевих бюджетів є об'єктивна нерівномірність економічного потенціалу та демографічні диспропорції. Неможливість мобілізації і акумуляції власних доходів до місцевих бюджетів потребує прямого державного фінансового регулювання задля дотримання принципу субсидіарності. Зазначений факт обумовлює доцільність використання міжбюджетних трансфертів як форми вирівнювання соціально-економічного розвитку територій. Пошук виваженого балансу між згаданими складовими у доходній частині місцевих бюджетів є запорукою ефективного використання фінансових ресурсів, надання мешканцям, різних за розміром територіальних громад, суспільних послуг однакової якості за затвердженими стандартами, створення певних соціально-економічних стимулів для менш розвинутих територій. Система міжбюджетних відносин постійно трансформується під впливом екзогенних (глобалізаційних, емпіричного досвіду європейських країн тощо) і ендегенних (адміністративних, політичних, інституційних) факторів.

**Висновки.** Місцеві бюджети відіграють значущу роль у регулюванні соціально-економічних процесів, виконуючи розподільну та регулюючу функцію. Принцип субсидіарності який закладений в основу побудови бюджетної системи, передбачає забезпечення наближеності суспільних благ і послуг, що фінансуються за рахунок коштів бюджету,

до їх споживачів. З огляду на зазначене, місцеві інституції мають мати у власному розпорядженні достатні фінансові ресурси для фінансування таких послуг, підтримки і розвитку інфраструктури. Трансформація міжбюджетних відносин покликана на підвищення рівня фінансової відповідальності та мотивації місцевих інституцій акумулювати власні бюджетні доходи для покриття витрат. Бюджетна децентралізація є складним і багатограним явищем, що охоплює політичний, адміністративний та фінансовий аспекти покликані підвищити якість публічного управління та сформувати фінансово спроможні територіальні громади, в яких базовий набір суспільних послуг буде максимально наближеним до споживача, а якість цих послуг буде відповідати встановленим критеріям.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Бураченко А. Є., Філімошкіна І. О. Фінансова децентралізація та фінансова спроможність місцевого самоврядування в Україні. *Фінанси України*. 2018. № 5. С. 56–68.
2. Конєва І. І. Формування та використання місцевих бюджетів України в умовах децентралізації. *Економіка і суспільство*. 2018. № 16. С. 751–757.
3. Кужелєв М. О., Плахотнюк В. В. Формування місцевих бюджетів в умовах бюджетної децентралізації. *Економічний вісник університету*. 2018. Вип. (36-1). С. 302–312.
4. Нікітішин А. О. Податкові надходження до місцевих бюджетів в умовах бюджетної децентралізації. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки*. 2018. Вип. 29 (2). С. 110–113.
5. Письменний В. Субвенції у формуванні доходів місцевих бюджетів України. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2018. № 1. С. 34–44.
6. Pasichnyi M., Kaneva T., Ruban M., Nerytaliuk A. The impact of fiscal decentralization on economic development. *Investment Management and Financial Innovations*. 2019. Vol. 16 (3). P. 29–39.  
DOI: 10.21511/imfi.16(3).2019.04
7. Song J., Geng L., Fahad S. et al. Fiscal decentralization and economic growth revisited: an empirical analysis of poverty governance. *Environ Sci Pollut Res* 29, 28020–28030. 2022.  
DOI: 10.1007/s11356-021-18470-7
8. Chygryn O., Petruschenko Y., Vysochyna A., Vorontsova A. Assessment of fiscal decentralization influence on social and economic development. *Montenegrin Journal of Economics*. 2018. Vol. 14 (4). P. 69–84.
9. Hanif I., Wallace S., Gago-de-Santos P. Economic Growth by Means of Fiscal Decentralization: An Empirical Study for Federal Developing Countries. *SAGE Open*. 2020. Vol. 10 (4).  
DOI: 10.1177/2158244020968088
10. Власюк О. С. Соціально-економічний розвиток регіонів України в умовах децентралізації влади: виклики, загрози, нові механізми. *Регіональна економіка*. 2016. № 3. С. 5–9.
11. Булеца Н. В. Стимулювання соціально-економічного розвитку регіону в умовах фінансової децентралізації : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.05. Ужгород, 2017. 20 с.
12. Saha D., Paterson R. G. Local Government Efforts to Promote the «Three Es» of Sustainable Development. *Journal of Planning Education and Research*. 2008. Vol. 28. P. 21–37.
13. Jin H., Qian X., Chin T., Zhang H. Global assessment of

sustainable development: Based on the modification of Human Development Index with entropy method. *Sustainability*. 2020. Vol. 12 (8). P. 339–359.

14. Tiebout C. 'An Economic Theory of Fiscal Decentralization', in National Bureau Committee for Economic Research, *Public Finances: Needs, Sources, and Utilization*, Princeton University Press, Princeton, 1961. P. 79–96.

15. Письменний В. В. Доходи місцевих бюджетів: теоретична концептуалізація і практика формування : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.08. Тернопіль : THEU, 2019. 514 с.

16. Пітцик М., Слобожан О. Формування спроможних територіальних громад. 46 с.

17. Bird R. M., Martinez-Vazquez J. (ed.) *Taxation and Development: The Weakest Link? Books*, Edward Elgar Publishing, 2014. 464 p.

18. Fjeldstad Odd-Helge: Taxation and development: A review of donor support to strengthen tax systems in developing countries. *WIDER Working Paper*, 2013. No. 2013/010.

19. Oates W. E. Toward a Second-Generation Theory of Fiscal Federalism. *International Tax and Public Finance*. 2005. Vol. 12. P. 349–373.

20. Gemmill N., Kneller R., Sanz I. (2013). Fiscal decentralization and economic growth: spending versus revenue decentralization. *Economic Inquiry*. 2013. Vol. 51 (4). P. 1915–1931.

21. Filippetti A., Sacchi A. Decentralization and economic growth reconsidered: The role of regional authority. *Environment and Planning C: Government and Policy*. 2016. Vol. 34 (8). P. 1793–1824.

22. Thornton J. Fiscal decentralization and economic growth reconsidered. *Journal of Urban Economics*. 2007. Vol. 61 (1). P. 64–70.

## REFERENCES

Buletsa, N. V. "Stymulivannia sotsialno-ekonomichnoho rozvytku rehionu v umovakh finansovoi detsentralizatsii" [Stimulation of Socio-economic Development of the Region in Conditions of Financial Decentralization]: *avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk : 08.00.05*, 2017.

Buriachenko, A. Ye., and Filimoshkina, I. O. "Fiskalna detsentralizatsiia ta finansova spromozhnist mistsevoho samovriaduvannia v Ukraini" [Fiscal Decentralization and Financial Capacity of Local Self-government in Ukraine]. *Finansy Ukrainy*, no. 5 (2018): 56–68.

Chygryn, O. et al. "Assessment of fiscal decentralization influence on social and economic development". *Montenegrin Journal of Economics*, vol. 14 (4) (2018): 69–84.

"Fjeldstad Odd-Helge: Taxation and development: A review of donor support to strengthen tax systems in developing countries". *WIDER Working Paper*, no. 2013/010 (2013).

Filippetti, A., and Sacchi, A. "Decentralization and economic growth reconsidered: The role of regional authority". *Environment and Planning C: Government and Policy*, vol. 34 (8) (2016): 1793–1824.

Gemmill, N., Kneller, R., and Sanz, I. "Fiscal decentralization and economic growth: spending versus revenue decentralization". *Economic Inquiry*, vol. 51 (4) (2013): 1915–1931.

Hanif, I., Wallace, S., and Gago-de-Santos, P. "Economic Growth by Means of Fiscal Decentralization: An Empirical Study for Federal Developing Countries". *SAGE Open*, vol. 10 (4) (2020).

DOI: 10.1177/2158244020968088

Jin, H. et al. "Global assessment of sustainable development: Based on the modification of Human Development Index with entropy method". *Sustainability*, vol. 12 (8) (2020): 339–359.

Konieva, I. I. "Formuvannia ta vykorystannia mistsevykh biudzhetyv Ukrainy v umovakh detsentralizatsii" [Formation and Use of Local Budgets of Ukraine in Conditions of Decentralization]. *Ekonomika i suspilstvo*, no. 16 (2018): 751–757.

Kuzheliev, M. O., and Plakhotniuk, V. V. "Formuvannia mistsevykh biudzhetyv v umovakh biudzhetnoi detsentralizatsii" [Formation of Local Budgets in Conditions of Budgetary Decentralization]. *Ekonomichniy visnyk universytetu*, no. 36-1 (2018): 302–312.

Nikitishyn, A. O. "Podatkovi nadkhodzhenia do mistsevykh biudzhetyv v umovakh biudzhetnoi detsentralizatsii" [Tax Revenues to Local Budgets in Conditions of Budgetary Decentralization]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Ser.: Ekonomichni nauky*, no. 29(2) (2018): 110–113.

Oates, W. E. "Toward a Second-Generation Theory of Fiscal Federalism". *International Tax and Public Finance*, vol. 12 (2005): 349–373.

Pasichnyi, M. et al. "The impact of fiscal decentralization on economic development". *Investment Management and Financial Innovations*, vol. 16 (3) (2019): 29–39. DOI: 10.21511/imfi.16(3).2019.04

Pittsyk, M., and Slobozhan, O. *Formuvannia spromozhnykh terytorialnykh hromad* [Formation of Capable Territorial Communities].

Pysmennyi, V. "Subventsii u formuvanni dokhodiv mistsevykh biudzhetyv Ukrainy" [Subsidies in the Formation of Revenues of Local Budgets of Ukraine]. *Visnyk Ternopilskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu*, no. 1 (2018): 34–44.

Pysmennyi, V. V. "Dokhody mistsevykh biudzhetyv: teoretychna kontseptualizatsiia i praktyka formuvannia" [Revenues of Local Budgets: Theoretical Conceptualization and Practice of Formation]: *dys. ... d-ra ekon. nauk : 08.00.08*, 2019.

Saha, D., and Paterson, R. G. "Local Government Efforts to Promote the «Three Es» of Sustainable Development". *Journal of Planning Education and Research*, vol. 28 (2008): 21–37.

Song, J. et al. "Fiscal decentralization and economic growth revisited: an empirical analysis of poverty governance". *Environ Sci Pollut Res* 29, 28020–28030 (2022).

DOI: 10.1007/s11356-021-18470-7

*Taxation and Development: The Weakest Link? Books*, Edward Elgar Publishing, 2014.

Thornton, J. "Fiscal decentralization and economic growth reconsidered". *Journal of Urban Economics*, vol. 61 (1) (2007): 64–70.

Tiebout, C. "An Economic Theory of Fiscal Decentralization". In *National Bureau Committee for Economic Research, Public Finances: Needs, Sources, and Utilization*, 79–96. Princeton: Princeton University Press, 1961.

Vlasiuk, O. S. "Sotsialno-ekonomichniy rozvytok rehioniv Ukrainy v umovakh detsentralizatsii vlady: vyklyky, zahrozy, novi mekhanizmy" [Socio-economic Development of the Regions of Ukraine in Conditions of Decentralization of Power: Challenges, Threats, new Mechanisms]. *Rehionalna ekonomika*, no. 3 (2016): 5–9.

Стаття надійшла до редакції 30.01.2023 р.